

ALISA U ZEMLJI ČUDA - KVALITATIVNA METODOLOGIJA I METODA UTEMELJENE TEORIJE

IVANA JEĐUD

Priljeno: 4. srpnja 2007.
Prihvaćeno: 9. siječnja 2008.

Pregledni rad
UDK: 303

U ovom radu prikazana je metoda utemeljene teorije autora Glasera i Straussa kao jedna od metoda kvalitativnog pristupa. Metoda je predstavljena kroz svoj razvoj te u odnosu na svoje glavne postavke i ključne elemente: metodu stalne usporedbe, teorijsku uzorkovanje te kodiranje. Metoda stalne usporedbe i teorijsko uzorkovanje povezuju se kroz kružni proces usporedbe i re»eksije starog i novog materijala u istraživanju. Na taj način proces analize podataka daje smjer za prikupljanje novih podataka. Nadalje, rad opisuje i tri vrste kodiranja svojstvenih metodi utemeljene teorije: otvorenom, osnom (aksijalnom) i odnosnom (selektivnom) kodiranju. Daje se osvrt i na dva pristupa u razvoju metode utemeljene teorije: glaserijanskom i straussijanskom pristupu. Osnovna razlika između ova dva pristupa odnosi se na to koristi li istraživač definiranu paradigmu istraživanja ili ulazi u područje istraživanja bez ideje/hipoteze o onome što se proučava sve dok se teorija sama ne pojavi. Rad završava prikazom teškoća i dilema vezanih uz metodu utemeljene teorije od kojih su najznačajnije: neizvjesnost vezana uz pojavljivanje teorije, vremenska zahtjevnost, pitanje prosuđivanja i evaluacije teorije i istraživanja te pitanje pristranosti istraživača.

Ključne riječi: metoda utemeljene teorije, kvalitativna metodologija, metoda stalne usporedbe, teorijsko uzorkovanje, kodiranje

UVOD ILI PRAVI PUT?

U poznatoj knjizi C.L. Lewisa, Alisa, izgubljena u zemlji čuda, nailazi na cerigradsku mačku te je moli da je uputi na pravi put. Mačka joj na to kaže: "To ovisi o tome kamo želiš stići". Alisa odgovara: "Ne znam". "U tom slučaju nije ni važno kojim putem ćeš krenuti" odgovorila joj je mačka.

Ovaj citat iz poznate dječje knjige uvelike oslikava moje putovanje kroz kvalitativnu metodologiju. Čak i sam naziv knjige nosi za mene vrlo važno značenje: kvalitativna metodologija i snalaženje kroz nju je moja zemlja čuda u kojoj sam se nebrojeno puta izgubila i nebrojeno puta našla nešto što sam smatrala "pravim putem" nakon čega bih se redovito ponovno izgubila. Na tom mom putu, baš kao i Alisa imala sam brojne pomagače i suputnike: moje mentorice i kolegice koje su probijale led kvalitativne metodologije na projektu "Socijalnopedagoška dijagnoza", brojne stranice knjiga, radova, tekstova, konzultacije s našim kolegicama supervizoricama sa Oddelka za socilano pedagogiko Pedagoškog fakulteta u

Ljubljani i naravno svoje kaotične misli. Pravi put nisam pronašla, pronašla sam nekoliko pravih putova, a kad sam se prihvatila pisanja ovog rada i proučavanja utemeljene teorije shvatila sam istinitost savjeta cerigradske mačke: pravi put ovisi uvelike o tome gdje želiš stići, a i o tome otkud krećeš.

Moj prvi susret s kvalitativnom metodologijom dogodio se još u vrijeme kada sam radila kao pomoćnica istraživača u okviru jedne agencije za istraživanje tržišta. Tada sam mislila i to moje mišljenje dugo je utjecalo na moj rad i ograničenost u gledanju na podatke, da je kvalitativna metodologija zapravo kategorizacija i deskripcija riječi uz poneku interpretaciju. Tada nisam razmišljala o objektivnosti, valjanosti i drugim pretpostavkama znanstvenosti nekog istraživanja. I to je bio, tada i za te svrhe, pravi put. Početkom rada na projektu "Socijalnopedagoška dijagnoza" pod vodstvom prof.dr.sc. Nivex Koller-Trbović počela sam upoznavati kvalitativnu metodologiju s njene znanstvene strane i počela sam se pitati na koji način ja kodiram nečije riječi, je li moja interpretacija jedina prava, kako je učiniti pravi-

jom, kako ne interpretirati a dobiti neke rezultate. U našem timu moglo je 5 znanstvenica, što iskusnih, što onih na samom početku kao što sam bila ja. Udruženih snaga i nakon puno razgovora, čitanja intervjua, razjašnjavanja, traženja smisla, traženjem uzora i puta u istraživanjima drugih autora pronašle smo "pravi put" za analizu podataka koje smo dobile na temelju intervjua sa 40-ero djece i mladih.

Čud(n)a "zemlja" kvalitativne metodologije

U želji da podastrem sebi a i potencijalnim čitateljima, dobar teren za razumijevanje utemeljene teorije, smatram da je nužno dati i neke podatke, razmišljanja i pristupe nekih autora koji se bave kompleksnim poljem kvalitativne metodologije. Ovakvo kratko oslikavanje nekih specifičnosti kvalitativnog pristupa služiti će kao pozadina ili okvir u koji je uklopljena utemeljena teorija kao jedna od metoda ovog pristupa.

Dugo vremena, kvalitativni pristup i kvalitativna istraživanja smatrala su se manje pouzdanima i valjanima, te su se kako navode Henwood i Pidgeon (1994) u nekoj mjeri tolerirala u pilot fazi kvantitativnih istraživanja. Isto navodi i Halmi (1996) koji kaže kako su u tradicionalnoj metodologiji kvalitativna istraživanja samo pretpostavka za kvantitativna istraživanja a da samo kvantitativna istraživanja vode rigorozno verificiranim nalazima i hipotezama. No u novije vrijeme, važnost kvalitativnog istraživanja u društvenim znanostima sve se više prepoznaje i priznaje. Tako Chicchi (2000) navodi kako je odmicanje od tradicionalne i uglavnom kvantitativne metodologije postalo od rastuće važnosti u sociološkim istraživanjima ako želimo razumjeti i objasniti socijalne fenomene.

Možemo reći kako je, u današnje vrijeme, u svijetu znanosti, kvalitativna metodologija postala gotovo jednakopravna u odnosu na kvantitativnu pa iako se i dalje ne primjenjuje jednako često i ne shvaća jednako "znanstvenom" sve je više znanstvenika koji joj se okreću.

Pregledom literature nailazimo na brojna strana istraživanja koja koriste kvalitativni pristup ali sve je više i domaćih istraživanja temeljenih na kvalitativnoj metodologiji¹. Između brojnih definicija kvalitativne metodologije kako ih navode Novak i Koller-Trbović (2005) izdvojiti ćemo Mayeringovu (1995) definiciju, koja kaže da je *kvalitativna metodologija proces istraživanja fenomena, kroz otkrivanje značenja jezika i riječi, informacija koje se dobivaju iz prve ruke o empirijskom svijetu koji se istražuje*. Ova definicija čini se najprimjerenijom budući da se u rječniku utemeljene teorije koristi upravo pojam fenomen² te se naglašava važnost empirijskog/ socijalnog svijeta. U svojoj knjizi *Kvalitativno istraživanje*, Mason (1996), odgovarajući na, kako sama kaže "teška pitanja o kvalitativnoj metodologiji" daje neke zajedničke karakteristike kvalitativnih istraživanja:

- Utemeljenje na filozofskoj poziciji koja je "interpretativna" odnosno zainteresirana za načine na koji se socijalni svijet interpretira, razumije, doživljava ili producira;
- Utemeljenje na metodama prikupljanja podataka koje su fleksibilne i osjetljive na socijalni kontekst u kojem se podaci produciraju
- Utemeljenje na metodama analize i gradenja/ razvijanja objašnjenja koja uključuju razumijevanje kompleksnosti, detalja i konteksta.

Baveći se istom temom, slovenski autor Sagadin (1991) navodi sljedeće karakteristike svojstvene kvalitativnim istraživanjima:

1. Kvalitativno istraživanje istražuje kvalitetu situacije, stvarnosti, procesa, produkata, odnosa među ljudima, sredstva i dr.;
2. Upotrebljavaju se onakve kvalitativne istraživačke tehnike koje obavljaju svoju ulogu neposredno u rukama istraživača (nestrukturirano promatranje sa sudjelovanjem i nestrukturirani intervjui; za priku-

1 Znanstveno-istraživački projekt: "Socijalna rekonstrukcija zajednice, upravljanje sukobima i mentalno zdravlje- pilot projekt", DPP, glavni istraživač prof.dr.sc. Dean Ajduković;

Znanstveno-istraživački projekt: "Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu smještenu u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima", Studijski centar socijalnog rada i MRSS, glavna istraživačica prof.dr.sc. Marina Ajduković

2 Fenomen je relativno stabilno, ponavljajuće, opće obilježje koje istraživač želi objasniti (Haig, 1995)

pljanje podataka je značajna komunikacija između istraživača i osoba u istraživačkoj situaciji);

3. Istraživač je ključni instrument istraživanja, on neposredno (iz prve ruke) spoznaje socijalni svijet;
4. Istraživanje je usmjereno više na induktivnu analizu podataka i induktivno kreiranje hipoteza umjesto na deduktivno postavljanje hipoteza i njihovo empirijsko testiranje i verificiranje. S otvorenošću i indukcijom povezana je i procesnost, kooperativnost i interaktivnost;
5. Istraživanje se fokusira na probleme manjeg opsega;
6. Istraživanje se temelji na interpretativnoj paradigmi s naglaskom na razumijevanje situacija, procesa, odnosa itd. iz perspektive samih sudionika- osobna perspektiva.

Kvalitativna istraživanja dakle, dovode u prvi plan istraživača odnosno njegov odnos sa ispitanicima. Važno je reći i to da se u rječniku kvalitativnog pristupa riječ ispitanik koristi iznimno rijetko, govori se o sudionicima istraživanja i naglasak se stavlja na osobne perspektive o kojima govori Sagadin (1991) ali i na međuovisne veze istraživača i sudionika (Henwood i Pidgeon, 1994). Istraživač razvija specifičan odnos sa sudionicima istraživanja kroz proces prikupljanja podataka, ali i kasnije kroz analizu podataka. Istraživač u kvalitativnim istraživanjima je doslovno "uronjen" u svoje podatke i na neki način neprestano "komunicira" s njima.

U kontekstu metode utemeljene teorije, istraživačeva uloga postaje još značajnija budući da se on mora dići iznad razine deskripcije i konceptualizirati socijalni svijet koji istražuje te ga uobličiti u teoriju. A kako kažu sami autori ove metode Glaser i Strauss (1967, prema Wells, 1995) teorija se može razviti samo iz intenzivnog uključivanja istraživača u fenomen koji istražuje.

METODA UTEMELJENE TEORIJE ILI JEDAN OD "PRAVIH PUTEVA"

Čak i za praktične svrhe, teorija na kraju ispadne najvažnija od svega. (Wendell Holmes, prema Wells, 2005)

Metoda utemeljene teorije (grounded theory) je istraživačka metoda razvijena od strane dvojice američkih sociologa (Glaser i Straussa) sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća. Nastala je kao rezultat njihova istraživanja o umiranju u bolnicama (knjiga *Awareness of Dying*, 1967). Svoju su metodu prvotno nazvali metoda stalne usporedbe (constant comparative method) da bi je kasnije nazvali utemeljena teorija što je ime pod kojim je ova metoda poznata i danas. 1967. objavili su knjigu pod nazivom *Otkriće utemeljene teorije (Discovery of Grounded Theory)* (http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory). Naziv utemeljena teorija podrazumijeva proces generiranja/ stvaranja teorije iz podataka, odnosno njeno utemeljenje u podacima. Neki autori je i nazivaju upravo tako: teorija temeljena na podacima (data based theory) (Chichi, 2000). Riječ je, dakle o teoriji koja se razvija za vrijeme aktualnog istraživačkog procesa kroz stalni proces dinamičke interakcije između prikupljanja i analize podataka metodom stalne usporedbe (Glaser i Strauss, 1967, prema Halmi 1996). Milas (2005) u tom smislu govori o svojstvu kružnosti kada se određena hipoteza, nastala procesom indukcije (iz podataka), ponovno provjerava kako bi se potvrdila ili opovrgla.

Drugo mišljenje koje nalazimo u literaturi je to da se naziv utemeljena teorija odnosi i na specifičnu znanstvenu metodu analize podataka ali i na sam krajnji rezultat analize/istraživanja (Henwood i Pidgeon, 1994).

Od svog predstavljanja sredinom 60-ih utemeljena teorija progresivno se razvila do stupnja trenutno najsvieobuhvatnije i najrazumljivije kvalitativne metode (Haig, 1995).

Jedna od osnovnih značajki ove metode je induktivni pristup istraživanju. Wengraf (2000) razlučuje dva modela pristupanja istraživanju: hipotetičko-induktivni (tzv. model zdravog razuma) i hipotetičko-deduktivni (model protiv zdravog razuma). Kod prvog modela istraživač prvo prikuplja podatke te na temelju podataka generira/ stvara teoriju, dok se u drugom modelu unaprijed polazi od neke poznate teorije na temelju koje se definiraju hipoteze čija se istinitost testira na temelju prikupljenih podataka. Dakle, u prvom

modelu podaci diktiraju teoriju, dok u drugom podaci podržavaju ili odbacuju postavljene hipoteze/ teoriju. Slično gledište nalazimo i kod Burck (2005) koja također razlikuje dva tipa istraživanja: istraživanje koje ima u cilju testiranje hipoteza i istraživanje koje ima u cilju generiranje hipoteza kako bi se kreirala teorija.

Smatra se da se induktivni pristup za koji su se odlučili Glaser i Strauss, temeljio na njihovom nezadovoljstvu prevalentnim hipotetičko-deduktivnim pristupom koji je usmjeren na testiranje velikih socioloških teorija (Haig, 1995). U svojoj knjizi Otkriće utemeljene teorije Glaser i Strauss ističu kako je većina istraživača posvećena tome da verificira postojeće teorije a ne da stvara nove, te smatraju da istraživačka kultura favorizira dobru znanstvenu i kvantitativnu verifikaciju i podcjenjuje kvalitativne studije čiji je cilj generiranje teorija. Na taj način, većina teorija se generira na deduktivan način iz prošlih istraživanja i znanja a ne iz samih podataka. (http://faculty.babson.edu/krollag/org_site/craft_articles/glaser_strauss.html).

Jedan od ciljeva očeva utemeljene teorije bio je i legitimiziranje kvalitativnih empiričkih istraživanja kroz predstavljanje ove znanstvene metode (Chicchi, 2000, Halmi, 1996). Halmi (1996) pored spomenutog cilja izdvaja i sljedeća dva cilja Glaserove i Straussove studije:

1. Ponuditi racionalne kriterije za teoriju koja se temelji, nastaje i razvija se kroz međugru podataka i analize za vrijeme trajanja istraživanja na način da se premošćuje jaz između teorije i empirijskih istraživanja, te se suprotstavlja spekulaciji i dedukciji;
2. Sugerirati specifičnu logiku te teorije.

Isti autor u svojoj knjizi **Kvalitativna metodologija**, stavljajući utemeljenu teoriju u kontekst suvremenog društva navodi kako u suvremeno doba postoje mnogi trendovi koji omogućuju konstituiranje i prihvaćanje utemeljene teorije kao znanstvene metode a to su: stalni proces fragmentacije tradicionalnih društvenih znanosti na pojedine subdiscipline, tipove teorija i specifične istraživačke procedure; rastući interes za humanistička istraživanja; visok stupanj pouzdanosti kvalitativnih metoda zasebno ili u kombinaciji

s kvantitativnim metodama; rastući interes za teoretskom elaboracijom i interpretacijom podataka; suvremeni antagonistički trendovi prema tradicionalnoj metodologiji i njenim kanonima; širenje postmodernističkih trendova; stalan trend prema primjeni kompjuterskih programa u obradi i interpretaciji podataka; naglašeni svjetski trendovi koji snažno ističu individualni i kolektivni identitet, naglašavajući potrebu unapređenja metoda za razumijevanje značenja ljudskih akcija (Halmi, 1996). U odnosu na zadnju postavku koju navodi Halmi a to je razumijevanje značenja ljudskih akcija utemeljena teorija ide i korak dalje. Tako u svom intervju s Cisneros-Puebla (2004) Juliet Corbin zagovara utemeljenu teoriju kao vrstu aktivizma, te naglašava namjeru da se stvaranjem teorije čini "značajna razlika" u životima ljudi čija se životna situacija istražuje. Tako je sama teorija zapravo osnova za društvenu akciju. No, s druge strane Glaser (2002b) opovrgava taj značaj utemeljene teorije i govori kako utemeljena teorija nije glas samih sudionika istraživanja, nego apstrakcija njihovih postupaka i značenja tih postupaka koji su uzeti kao podaci za generiranje koncepata. No, ovo je samo jedna od stvari u kojima se Glaser ne slaže sa svojim kolegama (Strauss i Corbin) u načinu razvijanja, primjene i dosega utemeljene teorije. Boychuck (2004) čak govori o razlici između Glasera s jedne strane i ostalih istraživača koji koriste utemeljenu teoriju s druge strane.

U današnje vrijeme metodu utemeljene teorije koriste mnogi istraživači. Iako se utemeljena teorija razvila u polju sociologije, ona se može uspješno primijeniti i u drugim disciplinama poput obrazovanja, njege bolesnika, političkih znanosti te do neke mjere u psihologiji (Haig 1995). Neki autori navode kako se ova metoda koristi najviše u istraživanjima u području obrazovanja i zdravlja (<http://bowland-files.lancs.ac.uk/staff/greg/QualRes/NotesonGroundedTheory.htm>). U prvo vrijeme, Glaser i Strauss tvrdili su kako teoriju mogu razviti samo educirani sociolozi, ali u kasnijim radovima Strauss i Corbin (prema Piantanida, Tananis i Grubs, 2004) kažu kako teoriju može koristiti bilo koja osoba ili praktičar u području obrazovanja, skrbi, poslovnog sektora, socijalnog rada, psihologije, antropologije, arhitekture,

komunikacije, socijalne antropologije i dr.

Pogledamo li samo kratko literaturu korištenu u ovom radu možemo vidjeti kako utemeljenu teoriju istraživači koriste u području sestrinstva³, njege bolesnika i istraživanja strategija nošenja s kroničnim bolestima: Boychuck, 2004, Boeije, 2002; u području institucionalnog tretmana djece i mladih: Anglin, 2002; u području obrazovanja: Smith-Sebasto i Walker, 2005; u području obiteljske terapije: Lobatto, 2002; u području lingvistike: Burck, 2005; u području ispitivanja stavova prema životinjama, Knight i sur. 2003.

Od predstavljanja utemeljene teorije 1967. godine, Glaser i Strauss su krenuli različitim putevima u razvoju metode i njenoj praktičnoj upotrebi. Na osnovama njihovog zajedničkog istraživanja kroz njihov kasniji samostalni rad razvile su se dvije, nazovimo tako struje, dva modela/ pristupa utemeljene teorije. U literaturi ih nalazimo uglavnom pod nazivom "glaserijanska" i "strausijanka" (Boychuck, 2004, Gaser, 2004), odnosno klasična (Glaser i Holton, 2004) i suvremena inačica utemeljene teorije (Knight i sur. 2003). Nesuglasice i različitost pristupa između Glasera i Straussa idu do te mjere da Glaser tvrdi kako kasniji Straussov rad i nije utemeljena teorija nego neka potpuno nova metoda te zašto je onda nazivati utemeljenom teorijom (Glaser, 1992 prema Boychuck, 2004).

Glaser se često bavi pitanjima remodeliranja utemeljene teorije (Glaser i Holton, 2004; Boychuck, 2004) te navodi kako uslijed brojnih remodeliranja/ prilagođavanja metoda utemeljene teorije postaje samo još jedna od "običnih" deskriptivnih kvalitativnih analiza podataka.

Osnovna razlika između Glasera i Straussa svodi se na pitanje koristi li istraživač dobro definiranu paradigmu kodiranja (sustavno gledanje na uzročne uvjete, fenomen, kontekst, intervenirajuće uvjete, akcijske strategije i posljedice u podacima) (Kelle, 2005 prema http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory) ili ulazi u područje istraživanja bez ideje/hipoteze/pretpostavke o onome što se proučava sve dok ona ne "iskoči" sama (Glaser, 1992, prema Boychuck, 2004).

Kako bismo mogli cjelovitije sagledati i razumjeti razliku između klasične i suvremene utemeljene teorije potrebno je najprije pojasniti njene temeljne koncepte koji su zajednički za oba pristupa te se potom vratiti na njihovo razlikovanje, odnosno specifičnosti. Tim ćemo slijedom i krenuti.

Ključni pojmovi utemeljene teorije i proces izgradnje teorije

Ključni pojmovi za razumijevanje utemeljene teorije su: **metoda stalne usporedbe** (*constant comparative method*), **teorijsko uzorkovanje** (*theoretical sampling*) te **kodiranje** (*coding*).

No, možda najznačajnija pretpostavka ali i zahtjev korištenja utemeljene teorije je svakako otvorenost istraživača, njegova **teorijska osjetljivost** te sposobnost konceptualizacije. Ovo je svakako i pitanje zrelosti istraživača i to ne samo u smislu kronološke dobi i iskustva u području istraživanja. Što zapravo mislimo kad kažemo teorijska osjetljivost? Teorijska osjetljivost određuje se kao sposobnost istraživača da identificira važna obilježja prikupljenih podataka (varijable i odnose) te da im da značenje (Chicchi, 2000; Borgatti 2006), odnosno istraživačev kapacitet da daje smisao podacima (prema Piantanida, Tananis i Grubs, 2004). Glaser i Strauss (1967, prema Chicchi, 2000) govore o teorijskoj intuiciji i sposobnosti istraživača da kodira tu svoju intuiciju kako bi oblikovao teoriju koja će vjerodostojno odražavati stvarnu prirodu fenomena koji se istražuje. Govoreći o teorijskoj osjetljivosti, Glaser i Holton (2004) navode dva zahtjeva koje istraživač mora ispunjavati kako bi zadržao teorijsku osjetljivost:

Sposobnost zadržavanja analitičke distance i toleriranja konfuzije i regresije a da istovremeno ostane otvoren, imajući povjerenja u proces istraživanja i pojavu koncepata/ teorije;

Sposobnost razvijanja teorijskog uvida u područje istraživanja u kombinaciji sa sposobnošću konceptualiziranja i organiziranja, uviđanja apstraktnih veza, vizualizacije i multivarijantnog mišljenja.

3 Juliet Corbin je također medicinska sestra

Dakle, jedna od značajki teorijske osjetljivosti⁴ istraživača je upravo njegov otvoren pristup podacima. Tako Heshusius (1994 prema Piantanida, Tananis i Grubs, 2004) govori o sudioničkoj svijesti koja rezultira sposobnošću da se privremeno “otpuste” sve preokupacije sa sobom samim i teorijama koje poznajemo te da se u istraživanje krene sa stanjem potpune pozornosti.

Lose your head and come to your senses!
(Malekoff, 1997)

Uobičajeni/ tradicionalan način i tijek istraživanja nalaže istraživačima da na temelju proučavanja i poznavanja teorija postave hipoteze koje se temeljem obrade podatka istraživanja na kraju prihvate ili odbace. Ovakav pristup koristi se i u kvantitativnoj ali i u kvalitativnoj metodologiji. Kada istražujemo na ovaj način, ulazimo u proces istraživanja na neki način “opremljeni i sigurni”. Opremljeni smo već postojećim znanjima koja nam daju sigurnost i izvjesnost u rezultate našeg istraživanja. Istraživati na način metode utemeljene teorije nas lišava te sigurnost i izvjesnosti, te nas stavlja u poziciju pojačane konfuzije. Kao istraživači i stručnjaci moramo imati povjerenja da će se “neka” teorija pojaviti tijekom procesa istraživanja. Odnosno, možemo reći kako ovdje govorimo o dva različita polazišta u istraživanje: polaženje s pozicije znanja i polaženje s pozicije ne-znanja⁵. Pozicija ne-znanja omogućuje nam da postanemo osjetljiviji za sam proces istraživanja i ono što će kroz njega nastati te pretpostavlja dubinski interes za sudionike i fenomen koji istražujemo te slušanje s poštovanjem (*respectful listening*) (Andreson, 2005; <http://www.taosinstitute.net/manuscripts/ListeningHearing.doc>). U ovom kontekstu, u literaturi nailazimo i na izraz “planirana praznina” odnosno namjerno osiguravanje područja u našem umu koje je rezervirano za nepoznato, koje je spremno prilagoditi se novim, možda čak i stranim/ neobičnim idejama

i iskusiti ih, umjesto pribjegavanja racionalizaciji i izbjegavanju nepoznatog (Middleman i Wood, 1990 prema Malekoff, 1997). Anglin (2002) pak govori o otvorenosti uma u procesu istraživanja te zaključuje da što je istraživač otvoreniji u prikupljanju i analizi podataka, manje isključuje, to je bogatiji materijal i bolje su šanse da dođe do “otkrivanja” nove ideje/ teorije na temelju tih materijala/ podataka. I Piantanida, Tananis i Grubs (2004) razmatraju koncept otvorenosti uma i pojačavanja istraživačeve teorijske osjetljivosti te se pitaju kako isključiti pristranost i očuvati “djevičansko” stanje uma? Ipak, otvorenost uma ne smije se nikako poistovjećivati s praznoglavošću, već je treba promatrati kao kritičku vještinu istraživanja i pronalaženja što je moguće više teorija iz podataka koji se nalaze pred nama (Alasuutari, 1995 prema Anglin 2002).

U literaturi se često spominje bojazan da “nećemo naći ništa”, da “teorija neće iskrsnuti” (Anglin, 2002, Dick, 2005). No, autori koji su iskusni u ovoj vrsti istraživanja a i sam Glaser (1978, prema Anglin, 2002) kaže kako “uvijek nešto iskrсне”. Anglin (2006) u naslovu svog plenarnog predavanja prijavljenog za međunarodni skup o istraživanjima u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima na temu kvalitativne metodologije u društvenim istraživanjima, govori o “agoniji i ekstazi” u procesu stvaranja teorije. Ovaj naslov donekle nas vraća na Glaserovu izjavu (1978, prema Dick, 2005) kako će teorija iskrsnuti kroz proces istraživanja, te sam proces, ali i njegov ishod posebno opisuje kao “*drugless trip*” odnosno ako se vratimo na Anglina od agonije (nesigurnosti, neizvjesnosti, preplavljenosti podacima) do ekstaze (“iskrsavanja”/ otkrivanja teorije).

Istražujući prema načelima metode utemeljene teorije, s ciljem generiranja/ razvijanja teorije, umjesto verifikacije postavki neke već postojeće, dobro znane teorije, istraživač istovremeno prikuplja, analizira i povezuje podatke, stvara i verificira hipoteze kroz cijeli proces istraživanja.

4 Tehnike za povećavanje teorijske osjetljivosti su: postavljanje otvorenih pitanja, detaljna analiza riječi ili rečenica, »ip-»op tehnika (izmjenjivanje ili okretanje točke gledišta, zamišljanje suprotnog gledišta), usporedba različitih pozicija, odbijanje uzeti zdravo za gotovo ono što drugi tvrde (Chicchi, 2000).

5 Pozicija ne-znanja odnosi se na svojevrsno “oslobađanje” od unaprijed određenih obrazaca i mapa koje postoje u našoj svijesti a koje smo stekli iskustvom i učenjem (više vidi kod Urbanc, 2006).

Halmi (1996) govori o međugri aktualnog istraživačkog procesa i prikupljanja podataka, dok Anglin (2003) spominje kruženje po podacima kroz procese prikupljanja, kodiranja, bilježenja i rekodiranja kako bi došli do teorije. Osnovna pretpostavka i glavna intelektualna aktivnost u tom procesu je **metoda stalne usporedbe** (Tesch, 1990 prema Boeije, 2002; Dick, 2005). Ova metoda najuže je povezana uz drugi ključni koncept utemeljene teorije a to je **teorijsko uzorkovanje**, odnosno radi se o kružnom procesu usporedbe i refleksije starog i novog materijala koji se može ponavljati nekoliko puta (Boeije, 2002.). Ili kako Anglin (2002) navodi, smjer za prikupljanje novih podataka kontinuirano je oblikovan i vođen procesom analize.

Teorijsko ili svrhovito uzorkovanje (Glaser i Strauss, 1967 prema Mason, 1996; Glaser i Holton, 2004) je proces prikupljanja podataka i izabiranja grupa ili kategorija na temelju njihove relevantnosti za istraživačka pitanja, teoretsku poziciju i analitički okvir, analitičku praksu i najvažnije za teoriju koju razvijamo. Osnovno pitanje je: **koje podatke prikupiti i gdje ih pronaći** kako bi se teorija dalje razvijala.

Dakle, u početnoj fazi prikupljanja podataka prikupljaju se svi dostupni podaci, sve što se pojavljuje tretira se kao podatak slijedeći Glaserov princip "*all is data*". Potrebno je potpuno "uranjanje" u podatke. U kasnijoj fazi, primjenjujući metodu stalne usporedbe i logiku teorijskog uzorkovanja prikupljamo samo one podatke, u onim kategorijama, koji će osigurati smislene usporedbe te nas dovesti do razvoja teorije. U tom procesu, istraživač se konstantno mora pitati: **što želim uspoređivati, zašto želim uspoređivati, te kako mi to uspoređivanje pomaže da razvijem teoriju?** (Mason, 1996). Ista autorica naglašava kako je cilj osigurati uzorak koji ne samo da pomaže u razvoju teorije nego je istovremeno i testira. Istraživač mora dokazati kako je rigorozno ispitao i slučajeve koji se ne uklapaju u njegove ideje te se ne mogu koristiti za teoriju koju razvija. Na taj način, teorija koja nastaje ili bude ojačana (istraživač dokazuje da je detaljno istražio sve jedinice koje podupiru njegova stajališta) ili modificirana sukladno novim jedinicama/ podacima koji iskrsnu, a ne podupiru

istraživačeva stajališta.

Pandit (1996) spominje dvije vrste teorijskog uzorkovanja: inicijalno i nadodano, što možemo poistovjetiti s početnom i kasnijim fazama istraživanja. U inicijalnom uzorkovanju se prikupljaju svi podaci, a kasnije, nadodano uzorkovanje ima 3 specifične svrhe kako ih navodi Yin (1998 prema Pandit, 1996):

1. Slučaj koji će popuniti kategorije i proširiti nastajuću teoriju;
2. Slučaj koji će replicirati prethodni slučaj kako bi se teorija testirala;
3. Slučaj koji je suprotan prethodnom kako bi se teorija proširila/ modificirala.

Kriterij za prosudbu kada trebamo stati s teorijskim uzorkovanjem i prikupljanjem podataka je **teorijska zasićenost** odnosno **saturacija**. Glaser i Strauss (1967, prema Pandit, 1996) govore o saturaciji u slučaju kada se iz novih podataka više ne može razviti nijedna nova kategorija. Kada se vidi da se slične stvari ponavljaju dovoljno puta, istraživač može biti siguran da je određena kategorija zasićena te se prelazi na druge kategorije dok i one ne postanu zasićene. Smatra se da je teorija zasićena/ saturirana kada je stabilna u odnosu na nove podatke koje nalazimo te kada je bogata u svojim detaljima.

Piantanida, Tananis i Grubs (2004) daju i praktičan savjet za istraživače (tzv. *rule of thumb* ili u slobodnom prijevodu *odokativna metoda*): potrebno je intervjuirati/ prikupljati podatke sve dok ne čujemo ništa novo. Tada je potrebno intervjuirati još jednu osobu kako bismo bili sigurni.

Ukoliko se uzorkovanje provodilo na dobar način na relativno homogenom uzorku, to predstavlja solidnu bazu za generalizaciju koncepata i njihove međusobne povezanosti (Boeije, 2002). Budući da se teorija ne može graditi iz sirovih podataka nego su nam ti podaci samo mogući indikatori određenih pojava dajemo im pojmovne nazive (Strauss i Corbin 1990, prema Mesec 1998).

Proces stalnog uspoređivanja zapravo ide ruku pod ruku s teorijskim uzorkovanjem kao što je već rečeno, te na taj način omogućava sustavnost u razvijanju teorije. Strauss i Corbin razlikuju dva

osnovna tipa usporedbe: **bližu** (*close-in*) i **dalju** (*far-out*). *Close-in* podrazumijeva tradicionalno poimanje usporedbe tj. kreativni proces međuigre podataka i istraživača u procesu prikupljanja i analize, dok *far-out* usporedba zahtijeva veću kreativnost od istraživača te uključuje usporedbu kroz metafore i parabole.

Kroz proces razvijanja teorije možemo razlikovati tri razine usporedbe kako ih vide Glaser i Holton (2004):

1. Događaji se uspoređuju s događajima kako bi se uspostavila uniformnost i njeni varirajući uvjeti- tako nastaju koncepti i hipoteze;
2. Koncepti se zatim uspoređuju s novim/ drugim događajima kako bi se generirala nova teorijska svojstva koncepata i nove hipoteze (svrha je teorijska elaboracija, saturacija i verifikacija koncepata);
3. Koncepti se uspoređuju s konceptima kako bi se uspostavilo najbolje “uklapanje/ poklapanje” između mnogih koncepata i seta indikatora, odnosno kako bi se postigla konceptualna razina između koncepata koji se odnose na isti set indikatora i njihova integracija u hipoteze, što postaje teorija.

Boeije (2002) smatra kako dolaženje do pravih izbora u procesu stalne usporedbe ovisi o istraživačevoj kreativnosti, iskustvu, znanju, talentima, podršci i osjetljivosti, odnosno što je istraživač iskusniji, kreativniji i osjetljiviji za podatke koje dobiva to će imati veću sposobnost imenovanja koncepata.

Primjena metode stalne usporedbe ima i neke zamke u koje istraživači mogu upasti ukoliko nisu dovoljno osjetljivi. Tako Wells (1995) navodi sljedeće zamke primjene:

- Shvaćanje metode stalne usporedbe kao kondenzirane forme longitudinalnih istraživanja kroz koju se onda nude psihološka objašnjenja za individualni razvoj, a ne razvoj teorije (npr. psihološka orijentacija je na stadiju prihvaćanja/ svjesnosti umiranja, umjesto na interakciju umirućih pacijenata s bolničkim osobljem);
- Neuspjeh u završavanju metode (privode-

nju kraju) posebice u identifikaciji ključnih koncepata, može se npr. stati na tipologiji ili kategorizaciji bez da se razvije teorija do kraja (Hutchinson, 1993);

- Nedostatak iskustva s razvijanjem teorija u društvenim znanostima što je, kako autorica navodi, posebno važno za socijalni rad (možemo se složiti kako isto vrijedi i za socijalnu pedagogiju). Kako bi mogao razviti teoriju istraživač mora biti treniran/ vješt u kvalitativnim metodama te imati specifično razumijevanje razlike između prakse socijalnog rada i prakse razvoja teorija.

U metodi utemeljene teorije govori se o trima vrstama kodiranja: **otvoreno, osno (aksijalno) i odnosno (selektivno)**. Kodiranjem se nazivaju operacije u kojima su podaci razlomljeni, konceptualizirani te nanovo spojeni na drugačiji način (Strauss i Corbin, 1990 prema Pandit 1996)

Pojedine faze kodiranja ne moraju nužno slijediti u nepromjenjivom redosljedu: radi se o misaonim procesima koji se kreću od razine manje apstrakcije prema većoj apstrakciji

(Mesec, 1998). Borgatti (2006) navodi kako je kod metode utemeljene teorije kodiranje neformalno te ukoliko u istraživanju, nakon što je neki tekst kodiran dođe do neke nove kategorije istraživač će se vratiti na raniji tekst i kodirati ga prema novoj kategoriji. Možda bi bolji naziv za ovu odliku kodiranja bio fleksibilno kodiranje koje omogućava vraćanje unazad i teži stalnoj usporedbi.

Cilj je kako kaže Mesec (1998) iz početne neuređenosti gradiva napraviti red, između velikog broja pojmova i kategorija izabrati one, koje su relevantni u odnosu na problem i svrhu istraživanja.

Kao što je već bilo rečeno, logika metode utemeljene teorije pretpostavlja da je teorija skrivena u podacima kako bi je istraživač otkrio. Kodiranjem neki elementi teorije zapravo postaju vidljivi (Dick, 2005).

Piantanida, Tananis i Grubs (2004) u svom radu koji govori o teškoćama i dilemama primjene utemeljene teorije u njihovim istraživanjima daju vrlo slikovit prikaz kodiranja i razvijanja teorije.

Autorice govore o procesu kodiranja i analize podataka kroz priču o skupljanju oblutaka na plaži: isprva samo skupljamo oblutke, zatim ih poslagujemo prema navici u hrpice prema njihovoj sličnosti, pa tako imamo: male oblutke, bijele oblutke, hrapave oblutke i sl. Kada pogledamo te hrpice one nam ne govore ništa novo: i prije smo znali da postoje mali, hrapavi i bijeli obluci. No, kada te oblutke počnemo slagati u mozaik tada nam se otkrije jedna cijela nova slika koja ima novi smisao.

Na taj isti način možemo promatrati i proces razvijanja teorije: podatke koje dobivamo najprije je potrebno razlomiti te oblikovati u pojmove odnosno dati im neku konceptualnu etiketu (Mesec, 1998, Corbin i Strauss, 1990, Pandit, 1996, Borgatti, 2006). Taj prvi korak naziva se i **otvoreno kodiranje**. Dakle, u postupku otvorenog kodiranja podaci se razlome pitanjima (**gdje, kada, kako, koliko** itd.) uspoređuju s drugim/novim podacima i grupiraju se u kategorije. Pandit (1996) govori o otvorenom kodiranju kao etiketiranju i kategoriziranju fenomena koje indiciraju podaci.

Svako dio teksta, rečenica, se čita i postavljaju se pitanja: **o čemu ovo govori, što ovo znači, na što se odnosi**, s ciljem da se identificiraju generalnije/ apstraktnije kategorije (Dick 2005; Borgatti, 2006). Na prvom setu podatka se pitamo: što se ovdje zbiva, koja je situacija, kako se osoba nosi s tom situacijom. Sljedeći set podataka se kodira imajući na umu prvi odnosno vrši se usporedba. Dick (2005) naglašava kako istraživač pritom mora biti svjestan teorijskih ideja koje mu padaju na pamet, te ih mora odmah zabilježiti. Autor preporuča istraživačima da uvijek nose sa sobom kartice papira veličine 125 mm x 75 mm koje stanu u džep, kako bi uvijek mogli zabilježiti ideje koje im dolaze na um.

Glaser (1978 prema Anglin, 2002) predlaže tri ključna pitanja koja mogu voditi proces otvorenog kodiranja i osigurati njegovu učinkovitu primjenu:

1. **O čemu govore ovi podaci**- može se dogoditi da ono što nam podaci pokazuju (ono što "iskrsne" kao važno ili središnje u razumijevanju područja koje istražujemo) nije

ono što smo mislili da je središnji problem istraživanja;

2. **Koju kategoriju ovaj događaj indicira?** - generiranje koncepata koji su povezani s drugim konceptima (što su kategorije jasnije artikulirane, lakše se odgovora na ovo pitanje);
3. **Što se zaista događa u podacima?** - koji je osnovni osobni, socijalni i interpersonalni proces u ovoj situaciji?

Ovdje je potrebno pojasniti specifičnu razliku između koncepta i kategorije tj. pobliže objasniti svaki od pojmova.

Strauss i Corbin (1990 prema Chicchi, 2000) govore da je **koncept** etiketa koja indicira neki empirički dokaz i pojavljuje se u trenutku kada se istraživač prvi puta sretne sa stvarnošću koju istražuje. Koncepti nisu samo *predstavnic* stvarnosti/ događaja, oni ih moraju generalizirati i indicirati njihove osobine na apstraktnijoj razini. Koncepti su zapravo korak ka konstrukciji kategorija, odnosno grupiranjem koncepata nastaju kategorije. No, važno je naglasiti kako kategorije nisu samo grupe koncepata, one su na još apstraktnijoj razini od samih koncepata.

Krenite liftom od prizemlja, od sirovih podataka o nekom području i dodite do krovnog apartmana (penthouse) konceptualizacije i teorije. (Glaser 2001, prema Glaser i Holton, 2004)

Nakon otvorenog kodiranja, prelazi se na **osno (aksijalno)** kodiranje. Kroz proces otvorenog kodiranja identificirali smo određeni broj kategorija i njihove potkategorije (sirovi podaci razlomljeni su u kategorije). Osnim kodiranjem uspostavljamo odnose unutar određene kategorije, između kategorije i njenih potkategorija (podaci u obliku kategorija se ponovno spajaju uspostavljanjem veza/ odnosa). Ti se odnosi i veze zatim testiraju s novim podacima (Corbin i Strauss, 1990, Pandit, 1996, Borgatti, 2006). Ukoliko se to ne učini (paralelno analiziranje i prikupljanje podataka) u teoriji može biti propusta (rupa). Dakle, mi kroz proces osnog kodiranja

postavljamo neke hipoteze koje zatim testiramo, kritički procjenjujemo na novim podacima. Sve hipotetičke veze između kategorija i njihovih potkategorija smatraju se provizornima (privremenima) sve dok nisu opetovano potvrđene novo prikupljenim podacima (Corbin i Strauss, 1990).

Osnom kodiranju slijedi **odnosno (selektivno) kodiranje**. Pod odnosnim kodiranjem podrazumijevamo proces u kojem se sve kategorije ujedinjuju oko jedne (ponekad i više) središnjih (*core*) kategorija (Corbin i Strauss, 1990). Ovo se kodiranje javlja u kasnijim fazama istraživanja u času kada je istraživač siguran da je otkrio središnju kategoriju (Glaser i Holton, 2004). Odnosnim se kodiranjem međusobno uspoređuju kategorije i među njima se stvaraju određene veze/ odnosi te se na taj način stvara prvotni teorijski okvir (Mesec, 1998; Pandit, 1996). Glaser i Holton (2004) također navode kako odnosno kodiranje znači da moramo prestati otvoreno kodirati i tražiti nove kategorije. U toj fazi istraživanja moramo se usmjeriti/ ograničiti samo na one kategorije koje su u dovoljnoj mjeri povezane sa središnjom kategorijom na način da mogu proizvesti teoriju.

Već smo rekli kako odnosno kodiranje započinje tek kada je istraživač siguran da je otkrio središnju kategoriju. Ali što zapravo znači pojam središnja kategorija? Sve kategorije proizašle kroz istraživanje nisu jednako važne/ relevantne za teoriju koja nastaje: ona kategorija/ kategorije koje imaju veliku važnost u objašnjavanju nekog fenomena (*explanatory power*) nazivamo **središnjom kategorijom**. Središnja kategorija ima veću frekventnost i povezanija je s ostalim kategorijama. Ona se ne bi trebala postaviti prebrano u procesu istraživanja, nego tek onda kada je istraživač potpuno siguran u njenu frekventnost i povezanost s drugim kategorijama (Dick, 2005). Primarna funkcija središnje kategorije je, kako kažu Glaser i Holton (2004) integriranje teorije. Zanimljivo je kako središnju kategoriju metaforički postavljaju Strauss i Corbin (1990 prema Pandit, 1996): središnja kategorija je sunce koje stoji u točno određenom položaju/ odnosu sa svojim planetima (ostale kategorije). Od samog početka istraživanja, istraživač je usmjeren na traženje te središnje kategorije (ideje/ teme) koja će integrirati sve druge kategorije u smisleni teo-

rijski okvir. Tu “sposobnost” integriranja Glaser (1978, prema Anglin, 2002) naziva glavnim testom za središnju kategoriju.

Hoće li istraživač uspjeti odrediti “pravu” središnju kategoriju ovisi uvelike o već ranije (i stalno) naglašavanoj istraživačevoj otvorenosti i teorijskoj osjetljivosti. Važno je da istraživač ne “forsira” proces određivanja središnje kategorije već da ona “iskrne”/ pojavi se unutar samih podataka (Glaser, 1992 prema Boychuck, 2004).

Anglin (2002) kaže da iako se teorija rađa/ nastaje ona se ipak neće sama i napisati. Tako nakon što je kodiranje završeno (ali i usporedo s njim) slijedi proces sređivanja grade, razvrstavanja fragmentiranih podataka te organizacija ideja. U tome istraživačima uvelike pomažu njihove bilješke (memos). Mesec (1998) bilježenje naziva osnovnim tehničkim pravilom kvalitativne analize te citira Glasera i Straussa (1967) koji se rukovode principom: stani i zabilježi! (stop and memo!). Naglašavanje važnosti bilježenja u procesu utemeljene teorije nalazimo kod mnogih autora (Anglin, 2002, Pandit, 1996, Borgatti, 2006, Dick, 2005, Glaser i Holton, 2004). Svi se oni slažu kako bilježenje vodi proces otkrivanja teorije i na neki način predlaže put kojim se podaci i kategorije izdižu iznad razine deskripcije na razinu teorije/ konceptualizacije. Pisanje bilježaka na neki način prisiljava istraživača da zabilježi sve svoje ideje koje mu iskrsavaju tijekom istraživanja i da ih ne izgubi/ zaboravi u kasnijoj fazi. Ono daje mogućnost istraživaču da napravi odmak i razmisli o kategorijama koje se javljaju te da ih bolje oblikuje. Važno je da kod pisanja bilježaka istraživač bude što slobodniji, što kreativniji te da se ne obazire na stil pisanja, gramatiku i jezik. Bilježenje je zapravo instrument tijekom misli/ ideja (http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory). Neki autori bilješke nazivaju porukama koje istraživač piše sam sebi (Dick, 2005, Borgatti, 2006) te na taj način kroz cijeli proces istraživanja komunicira s podacima ali i sa samim sobom. Bilješke mogu biti različite veličine: od post-it papirića s nekim ključnim riječima pa sve do eseja o teoriji koja se razvija. Bilježenje usporava istraživača, prisiljava ga da razumno pogleda kategorije i njihovu integraciju te njihovu relevantnost za teoriju. Na taj način istraživač neće preuranjeno odrediti sre-

dišnju kategoriju i konačni teorijski okvir (Glaser i Holton, 2004). U literaturi se spominju tri vrste bilježaka (Pandit, 1996; Mesec, 1998):

1. **Bilješke o kodovima** - konceptualno etiketiranje u procesu otvorenog kodiranja;
2. **Teorijske bilješke** - razvijanje teorijskih ideja u procesu osnog i odnosnog kodiranja;
3. **Operativne bilješke** - smjernice povezane s odvijanjem istraživanja (npr. s kim je još potrebno razgovarati, što još treba napraviti itd.)

Glaser i Holton (2004), a i Dick (2005), tvrde kako bi se čak i intervju trebao bilježiti tijekom njegovog trajanja, odnosno kako se ne bi trebalo snimati već tijekom intervjua zapisivati ključne riječi i trenutne koncepte. No, ovo je zasigurno vještina koja je svojstvena iskusnim i treniranim znanstvenicima. Dick (2005) tako navodi kako ima razvijen sustav pamćenja do 20 različitih tema.

Sve bilješke nastale u procesu istraživanja, a može ih biti mnogo⁶, slažu se odnosno razvrstavaju kako bi se istražile moguće veze između i unutar ideja u nastajanju. Dakle, razvrstavanje je sljedeća važna akcija u otkrivanju teorije. Glaser i Holton (2004) naglašavaju kako nam razvrstavanje pomaže pri teorijskoj integraciji podataka i ideja te spriječava pre-konceptualizaciju (*over*) i prijevremenu konceptualizaciju (*premature*). Isti autori daju i analitička pravila za razvrstavanje bilježaka:

- Razvrstavanje može početi bilo kada, važno je samo početi;
- Dobro je početi sa središnjom kategorijom te posložiti sve ostale kategorije na način da su povezane sa središnjom kategorijom (fokusiranje, selekcija i ograničavanje na analizu);
- Sve se ideje/ koncepti moraju integrirati u teorijski okvir. Ukoliko se ne može pronaći ta integriranost, istraživač mora ponovno preslagivati i reintegrirati koncepte na bolji način.

Dick (2005) preporuča istraživačima razvrstavanje bilježaka na podu kako bi imali što jasniju sliku i što lakše sagledali odnose između bilježaka.

Nakon razvrstavanja bilježaka istraživač može krenuti s pisanjem izvješća o istraživanju, odnosno može zapisati teoriju koja je nastala.

Ovdje ćemo spomenuti i pitanje proučavanja literature u metodi utemeljene teorije, koje je također vrlo specifično. Uz pojam utemeljene teorije veže se najčešće i "apstinencija" od proučavanja literature o području/ fenomenu koji se istražuje prije prikupljanja i analize podataka (Wengraff, 2003; http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory). Tradicionalni pristup istraživanju nalaže proučavanje literature prije prikupljanja podataka, no kod metode utemeljene teorije literatura se proučava kasnije, kada se otkriju relevantni koncepti i kategorije. Literatura se tretira kao jedan od podataka. Kako Dick (2005) kaže cilj čitanja literature je njena usporedba s teorijom u nastajanju na isti način kako uspoređujemo sve druge podatke. Tako na primjer ukoliko se dogodi neslaganje između pročitane literature i teorije u nastajanju, istraživač ne bi trebao misliti da je njegova teorija pogrešna (ona pristaje u podatke) nego treba literaturu tretirati kao podatka i usporediti je s postojećim kategorijama.

Zašto se zagovara ova apstinencija od prethodnog čitanja literature? Autori (http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory; Glaser i Holton, 2004; Chentiz, 1986 prema Wengraff, 1999) se uglavnom slažu kako kroz prethodno proučavanje literature istraživač može razviti neke pretpostavke o tome što bi mogao naći u podacima, te postaje manje osjetljiv za podatke koje dobiva. Pod svjesnim ili nesvjesnim utjecajem tuđih spoznaja istraživač može nesvjesno podatke koje dobiva kategorizirati prema tuđim konceptima i time se zatvara za daljnju analizu i razvoj teorije.

Nalazimo i na razmišljanje kako istraživači ne bi trebali čak ni razgovarati sa svojim kolegama o teoriji koja nastaje i to iz sljedećih razloga: to može iscrpiti istraživača i smanjiti njegovu motivaciju, može ga priječiti da piše bilješke,

6 Mesec (1998) kaže kako kvalitativno istraživanje nije ništa manje birokratsko od statističkog (kvantitativnog)!

pozitivan feedback čini istraživača zadovoljnim s onim što ima, a negativni može loše utjecati na njegovo samopouzdanje što opet koči razvoj teorije. Wengraf (1999) se slaže s navedenim argumentima ali ističe kako svako istraživanje mora započeti sa koherentnim i potencijalno produktivnim konceptualnim okvirom. Znači, određeno proučavanje i poznavanje literature je svakako potrebno, ako ništa drugo da bi spriječilo istraživače od, kako autor kaže ponovnog pronalaska kotača ili naški rečeno otkrivanja tople vode.

S tim u vezi preporuča se tzv. *široko čitanje* (Glaser, 1978 prema Dick, 2005), a savjetuje se izbjegavanje one literature usko povezane s onim što se istražuje. U to široko čitanje pripada i čitanje tzv. *tehničke literature*: izvješća o istraživanjima, teorijski i filozofski radovi (Pandit, 1996) no samo u fazi postavljanja istraživačkog pitanja. U svim kasnijim fazama sva pročitana literatura tretira se kao podatak.

Kako bi se na neki način zaokružilo sve do sada rečeno o ključnim procesima i pojmovima metode utemeljene teorije, možda je to najbolje učiniti kroz kanone i procedure utemeljene teorije kako ih navode Corbin i Strauss (1990). Oko većine ovih kanona i procedura slažu se u svojim radovima kako zagovornici klasičnog tako i suvremenog pristupa.

- Prikupljanje podataka i njihova analiza su međusobno povezani procesi- analiza počinje čim su prikupljeni prvi podaci, budući ona usmjerava daljnje prikupljanje podataka (sam proces istraživanja vodi istraživača);
- Istraživač radi s konceptima a ne sa sirovim podacima- koncepti su temeljne jedinice analize;
- Koncepti koji se odnose na isti fenomen se grupiraju u kategorije koje moraju biti povezane. Kategorije su na višoj razini i apstraktnije od konceptata, te moraju imati "moć objašnjavanja";
- Uzorkovanje se odvija na teorijskoj osnovi na temelju konceptata, njihovih svojstava, dimenzija i varijacija;
- Analiza se vrši kroz stalnu usporedbu

(dogadaj se uspoređuje s drugim događajima). Uspoređivanje pomaže istraživaču da bude nepristran te da se postigne veća preciznost i dosljednost;

- Podaci se moraju preispitati zbog njihove ispravnosti i zbog razumijevanja situacija kada njihova ispravnost nije očita/ vidljiva
- Proces istraživanja mora biti ugrađen u teoriju;
- Pisanje teorijskih bilježaka je integralni dio teorije (istraživač ne može pratiti sve kategorije, hipoteze i pitanja koja proizlaze iz procesa analize);
- Hipoteze o vezama/ odnosima između kategorija trebale bi što je više moguće verificirane tijekom procesa istraživanja. Nakon što su hipoteze o odnosima između kategorija razvijene treba ih vratiti "na teren" i provjeriti i po potrebi modificirati;
- Istraživač koji koristi metodu utemeljene teorije ne bi trebao raditi sam. Potrebno je testirati koncepte i odnose koji se razvijaju s kolegama koji imaju iskustva u specifičnom području koje se istražuje što pomaže pri neutraliziranju pristranosti. Stoga je dobro istraživati u timovima;
- Potrebno je istraživati šire strukturalni uvjeti (ekonomski uvjeti, kulturne vrijednosti, politički trendovi, socijalna kretanja) bez obzira koliko je mikroskopsko istraživanje. Potrebno je razmišljati kroz matricu uvjeta: od širih uvjeta prema specifičnijim.

***Glaserijanski i straussijanski pristup:
klasično naspram suvremenog- u čemu je
razlika?***

Nakon što smo pojasnili pojmove ključne za razumijevanje metode utemeljene teorije, nužno je pojasniti razliku između dva pristupa koja su se razvila unutar ove metode. Već smo spomenuli kako je riječ o klasičnom pristupu (glaserijanskom) koji zastupa i razvija Glaser te o suvremenom pristupu (straussijanskom) koji zastupaju i razvijaju Strauss i Corbin. Osnovna razlika između ova dva pristupa je pitanje koristi li istraživač dobro definiranu paradigmu kodiranja (sustavno

gledanje na uzročne uvjete, fenomen, kontekst, intervenirajuće uvjete, akcijske strategije i posljedice u podacima) ili ulazi u područje istraživanja bez ideje/hipoteze/pretpostavke o onome što se proučava sve dok ona ne “iskoči” sama.

Dakle, suvremeni pristup Straussa i Corbin, a kojem se priklanjaju mnogi autori (Pandit, 1996; Mesec, 1998; Borgatti, 2006), temelji se na tzv. paradigmatom modelu. Corbin i Strauss (1990) navode kako se procedure postavljene u tom modelu moraju shvatiti ozbiljno te ih se mora slijediti kako bi istraživač mogao tvrditi da je koristio metodu utemeljene teorije. Također navode kako svaki istraživač mora naći finu liniju između zadovoljavanja predloženih kriterija i dopuštanja proceduralne fleksibilnosti. Borgatti (2006) navodi kako pažljiva primjena ovog seta koraka garantira dobru teoriju. Tri su osnovna elementa koja se koriste u suvremenom pristupu (Pandit, 1996) a to su: koncepti, kategorije i propozicije/ odnosi. Koncepte i kategorije smo već definirali i oni su zajednički za oba pristupa, no specifične za suvremeni pristup su upravo propozicije. Propozicije su generalizirane povezanosti između kategorija i njihovih koncepata te između pojedinih kategorija.

U suvremenom pristupu naglašava se uzročna povezanost i integracija podataka u teorijski okvir: stalno se pitamo što je s čime povezano, što čemu slijedi, što je od čega ovisno, koji je uzrok a koja posljedica (Mesec, 1998).

U tablici 1. prikazan je analitički okvir koji predlažu Strauss i Corbin (Pandit, 1996; Mesec,

1998; Borgatti, 2006):

Osnovna zamjerka suvremenom pristupu je to da prava priroda podataka može biti izgubljena fokusiranjem energije na traženje savršenog pristupa. Tako Melia (1996, prema Boychuck, 2004) tvrdi da brojni alati, tehnike ispitivanja i analitički okvir koji nude Strauss i Corbin mogu biti od pomoći ali one također mogu predstavljati značajan rizik i ometati istraživača od onog što je važno budući da su previše programirani i nalikuju formulama. Ten Have (2005, prema Cole, 2005) govori kako ovakva orijentacija utemeljene teorije nalikuje na ritualnu vježbu. Kelle (2005, prema http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory) smatra se kako je istraživanje unutar paradigme bolje za novake/ početnike budući da su ponuđene jasne smjernice za strukturiranje podataka.

Glaser (1992, prema Boychuck, 2004) je žestok u kritiziranju Straussovog pristupa do te mjere da kaže kako su Strauss i Corbin razvili potpuno novu metodu koju se ne bi trebalo nazivati metodom utemeljene teorije. On tvrdi da ovaj pristup potiče istraživače da se fokusiraju na pravilnu uporabu metode više nego na razumijevanje što se događa u/s podacima što slabi moć konceptualiziranja i dovodi do više prisilnog konceptualnog opisivanja. Odnosno, umjesto da istraživač strpljivo čeka da se teorija razvije/ “iskrsne” on na umjetan način sili procese koji bi se ionako javili spontano. Glaser napominje kako je metoda utemeljene teorije jednostavna i sustavna te metodološki rigorozna i poručuje istraživačima da težite jednostavnosti!

Tablica 1

Element	Opis
Fenomen	Naziv okvira, koncept koji povezuje sve elemente- središnji pojam (npr. bol)
Uzročni uvjeti/ čimbenici	Događaji ili varijable koje dovode do pojavljivanja ili razvoja fenomena (reuma)
Kontekst	Set uvjeta koji utječu na akciju/ strategiju. Istraživači često prave razliku između aktivnih varijabli (uzroka) i varijabli okruženja/ pozadine (konteksta), što ovisi o tome što je istraživaču više ili manje zanimljivo
Intervenirajući uvjeti	Slično kontekstu
Akcijske strategije	Svrhovita, cilju orijentirane aktivnosti koje sudionici izvode kao odgovor na fenomen i intervenirajuće uvjete (uzimanje lijekova)
Posljedice	Posljedice akcijskih strategija, namjerne i nenamjerne (olakšanje boli)

Teškoće, dileme i bojazni vezane uz metodu utemeljene teorije

Osnovna bojazan istraživača koji se “upuštaju u avanturu” utemeljenja teorije (kako Anglin kaže put od agonije do ekstaze) je hoće li se teorija pojaviti, hoće li “nešto” iskrsnuti. O tome smo već govorili kada smo spominjali potrebu da istraživač održi otvoreno stanje uma i bude teorijski osjetljiv. Nadalje, tome u prilog govori Glaser (1978 prema Anglin, 2002) koji kaže kako će zasigurno doći do teorijske integracije jer je i stvarnost koja se proučava integrirana. Sam proces stvaranja teorije je izuzetno vremenski zahtjevan, što također predstavlja teškoću za istraživače. Osim vremenske zahtjevnosti, proces stvaranja teorije podrazumijeva i dugi period nesigurnosti stoga što nema unaprijed određenih hipoteza koje se testiraju, nema točno određenih protokola te je potrebno mnogo strpljenja, nade i vjere, mnogo upornosti i znojenja da bi stvari postale jasnije (Pandit, 1996). Anglin (2002) kaže kako su ponekad koraci u tom procesu mali i prođe dosta vremena a da se napravi malo pa rastu strahovi da će naizgled nebrojeni sati rada biti bez ploda. Svatko tko se ikada bavio kvalitativnom metodologijom općenito može shvatiti istinitost ove tvrdnje. Meni samoj, u trenucima rada na projektu Socijalnopedagoška dijagnoza, a i sada prilikom pisanja ovog rada, javljao se osjećaj kao da sam dijete u pješčaniku. Toliko mnogo podataka koji kao pijesak “cure” kroz prste i bježe iz slabašnog razumijevanja u potpuno nerazumijevanje, gradeње kula koje teško zadržavaju oblik i postojanost. No, trenutak u kojem se zrnca pijeska poslože u kulu, kada se prikupljeni podaci integriraju u smislenu sliku sigurno predstavlja dostojnu nagradu za uloženi trud. Metoda utemeljene teorije omogućava istraživaču da se udubi i bude potpuno upoznat s podacima- cijeli proces otkrivanja teorije je potraga za značenjem (Anglin, 2002).

Mnogi autori opisuju metodu utemeljene teorije kao dugotrajnu, tešku i napornu za istraživača (Anglin, 2002; Corbin, 2004 prema Cisneros-Puebla 2004; Pandit, 1996; Wells, 1995). Tako je istraživanje Glasera i Straussa na temelju kojega je nastala/ otkrivena utemeljena teorija, trajalo 4 godine (Wells, 1995). Corbin (2004, prema Cisneros-Puebla 2004) zamjera mladim znan-

stvenicima što su zainteresirani da izvuku samo nekoliko dobrih tema iz istraživanja te su time zadovoljni a ne zanima ih ulaganje truda u dubinsku analizu koja će dovesti do konceptualnog razvoja. Ona smatra kako istraživači ne žele uložiti dugotrajan i težak rad koji ide s razvijanjem teorije. Glaser i Holton (2004) spominju izraz *personal pacing* ili u slobodnom prijevodu tempiranje. Istraživač mora uhvatiti ritam, oboružati se strpljenjem, ne požurivati ili siliti proces jer to može blokirati njegovu kreativnost i sposobnost konceptualizacije, iscrpiti njegovu energiju te ga ostaviti praznim a teoriju mršavom/ tankom i nepotpunom.

Osim izdržljivosti i otpornosti na neizvjesnost, proces utemeljene teorije zahtijeva od istraživača i druge kvalitete kao što su kreativnost i iskustvo što Pandit (1996) smatra osnovnim problemom kod razvijanja teorije. Potrebno je istraživačko iskustvo ali i iskustvo povezano s predmetom istraživanja. Ovaj pristup ne preporuča se mladim znanstvenicima jer se smatra kako će njima ovaj pristup biti teži nego konvencionalna metodologija te kako je vrlo vjerojatno da će njihove teorije biti manje dobre. Glaser (2002a) kaže kako samo oni koji mogu konceptualizirati mogu koristiti metodu utemeljene teorije. Istraživač koji nema sposobnost konceptualizacije vjerojatno neće ni vjerovati u pojavljivanje teorije. Suočeni s obimnim podacima, s kojima ne mogu izaći na kraj ovi istraživači pribjegavaju opisivanju podataka, umjesto da “prevedu” sirove podatke u koncepte. Takvi istraživači često traže teorije od sudionika i zaboravljaju da su sudionici zapravo podaci a ne teoretičari (Glaser, 2002b). Autor također navodi kako se istraživači koji nemaju razvijenu sposobnost konceptualiziranja često oslanjaju na kompjuterske programe te brinu o točnosti deskripcije, što je manje važno. Istraživače ne bi trebala zanimati objektivna istina, već perspektiva istine koju imaju sudionici. Glaser citira Morse (1997) koji govori kako su kvalitativni istraživači teorijski plašljivi te se osjećaju ugodnije u sigurnoj zoni svojih podataka bez da riskiraju i podignu svoje interpretacije iznad deskriptivne razine. Pitanje je, može li se i na koji način izvježbati odnosno poboljšati sposobnost konceptualizacije i razvijanja teorije ili je ona rezervirana za “oda-

brane". U priručniku za studente socijalnog rada (Steinberg, 2004) autorica tvrdi da se i sposobnost konceptualizacije te razvijanja teorije može uvježbati ili barem poboljšati. Tako preporučaju sljedeću vježbu:

1. Pročitajte poglavlje u nekoj knjizi koja vas posebno zanima, zatim je zatvorite i odložite;
2. Uzmite papir i olovku ili koristite kompjuter i napišite nekoliko stranica o tom poglavlju: Tko je autor? O čemu se radi u knjizi? O čemu se radi u poglavlju? Koje su ključne točke koje poglavlje obrađuje?;
3. Vratite se tom poglavlju/ tekstu. Za svaku od ključnih točaka koju ste identificirali, nađite primjer u tekstu;
4. Usporedite svoje bilješke s tekstem. Jeste li propustili nešto važno? Pogledajte vaše ključne točke- treba li ih ostaviti tako kako jesu ili ih spojiti u kategorije na višoj razini apstrakcije?

Sljedeća teškoća vezana uz metodu utemeljene teorije, ali i uz kvalitativna istraživanja uopće je pitanje evaluacije. Wells (1995) govori kako problemi mogu nastati zbog toga što se utemeljena teorija procjenjuje prema standardima eksperimentalnih/ kvantitativnih istraživanja. Jer kako kažu Corbin i Strauss (1990) kvalitativne studije često recenziraju i prosuđuju kvantitativno orijentirani znanstvenici na temelju kvantitativnih kanona. Ovome sigurno mogu posvjedočiti i naša iskustva na projektu Socijalnopedagoška dijagnoza, prilikom čitanja recenzija naših znanstvenih radova. Tako je na primjer čest zahtjev bio da se prikažu frekvencije odgovora u pojedinoj kategoriji. Corbin i Strauss (1990) stoga, savjetuju istraživačima da u svojim radovima objasne procedure koje su koristili u istraživanju kako bi čitatelji bili u boljoj poziciji za procjenjivanje sveopće adekvatnosti istraživanja. Naša praksa na spomenutom projektu pokazala je da je ovo dobar savjet: nakon što smo naš proces kodiranja transparentno prikazali u radovima i recenzije su bile pozitivnije.

Kod nekih autora (Knight i sur., 2003; Piantanida, Tananis i Grubs, 2004; Glaser, 2002a) nailazimo i na pitanje pristranosti istraživača kao jednu od teškoća. Sasvim je jasno da istraživač teško može ostati potpuno nepristran i objektivn, a da je u istom trenu toliko "uronjen" i povezan s podacima kao u procesu razvijanja teorije. Glaser (2002a) tretira pristranost kao jednu od kategorija u procesu istraživanja. Tako i Herzog (1993, prema Knight i sur., 2003) kaže da je uobičajeno u kvalitativnoj metodologiji da istraživač opiše svoju osobnu perspektivu i potencijalnu pristranost te je čak postavi na razinu koncepta.

Sve navedene teškoće donekle impliciraju i jednu nešto manje znanstvenu teškoću ali zato nimalo važniju, a to je pitanje financijskih sredstava. S ovim se problemom najviše susrećemo kroz rad Piantide i njenih suradnica (2004) koje opisuju teškoće pribavljanja dostatnih financijskih sredstava. Naime, istraživanja temeljena na metodi utemeljene teorije su kao što smo rekli dugotrajna, naporna i vrlo neizvjesna što nisu dobri pokazatelji za potencijalne financijere. Možda je ova teškoća manje vezana uz trenutne uvjete na hrvatskim sveučilištima i institutima (znanstveni projekti se uglavnom financiraju od strane Ministarstva) a više uz strana sveučilišta, ali predstojećim ulaskom u EU, ovo će pitanje sigurno predstavljati i kod nas puno veći problem nego sada⁷.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Nakon višemjesečnog "lutanja" i "prebiranja" po različitim radovima, uz česte nejasnoće i dileme, traženja i gubljenja, razvio se ovaj rad. Moje pisanje rada ponešto je ličilo na procese ključne za metodu utemeljene teorije: pisala sam sama sebi bilješke, uspoređivala sam načine na koji različiti autori govore o metodi utemeljene teorije, razlamala sam podatke iz različitih radova i objedinjavala ih na novi način, tražila sam nove tekstove logikom teorijskog uzorkovanja itd. Čak i činjenica da je ovaj rad nastajao jako dugo i često mukotrпно odgovara onome što metoda utemeljene teorije jest. Dugo sam pokušavala

7 Važno je naglasiti kako i istraživanja temeljena na kvantitativnoj metodologiji također imaju problema s pribavljanjem dostatnih financijskih sredstava.

osigurati sebi potpuno razumijevanje metode utemeljene teorije, dobivanje prave slike i nalaženje onoga što sam u uvodu nazvala “pravi put”. Iako su mi sada postavke i procesi na kojima se temelji metoda utemeljene teorije jasni, vjerujem kako bih jedino pravo razumijevanje dobila tek u slučaju da se sama upustim u taj proces. No, paradoksalno, upravo zbog svega što znam, jako bih se teško odlučila na to. Listajući svoje bilješke naišla sam na jednu koja je nastala u početnoj fazi čitanja literature o metodi utemeljene teorije. Na margini piše: *Ovo je baš uzbudljivo! Obavezno probati!*. Sasvim neoriginalno, danas mi se javljaju tipični strahovi koje sam pronašla u literaturi: Što ako ništa novo ne bih otkrila? Što ako ne bih uspjela razviti teoriju? Imam li ja sposobnost konceptualizacije? Bi li izgubila u podacima? I sami tvorci ove metode govore kako ona nije za mlade istraživače, nego zahtijeva iskustvo i zrelost. Ja se ne bih do kraja složila s tim tvrdnjama. Možda zaista mladi istraživači ne mogu razviti teoriju iste kvalitete i razmjera kao iskusni istraživači, ali to ih nikako ne bi trebalo sprečavati da se ne oprobaju u tome. Napokon, dio umjetnosti uvijek leži i u vježbi, a vježba čini majstora.

Značajno mjesto za primjenu metode utemeljene teorije svakako leži u potrebi za unapređivanjem socijalnopedagoške prakse. Proučavanje određenih fenomena iz stvarnosti naše prakse ali i iz stvarnosti naših korisnika, dovelo bi do razvijanja nekih, možda ne velikih, ali važnih znanja i teorija u tom području. Razvijanje odnosno gradnja novih teorija na neki način je odgovornost socijalnih pedagoga kao znanstvenika, istraživača ali i praktičara. Projekt “Socijalnopedagoška dijagnoza” pokazao nam je da “materijala” za gradnju teorija u našoj praksi ima, da je on bogat u svojim detaljima i svojoj širini te da leži “na dohvat ruke”. Ukoliko pristupimo našim korisnicima iz ranije spomenute pozicije ne-znanja, a pod pretpostavkom da imamo istinski interes za njih, teorije razvijene u toj interakciji zasigurno će dati jasne smjernice za učinkovitiju praksu.

Ovaj rad završit ću onako kako sam ga počela: s Alisom i njenim pitanjem upućenim cerigradskoj mački. **Kojim putem ići:** u istraživanju, kroz kvalitativnu metodologiju, kroz metodu utemeljene teorije? Odgovor na to pitanje čekao me u ovom citatu:

Moramo koristiti našu sposobnost promatranja (primjećivanja, dodatak autorice) na induktivan način te dopustiti sebi da primijetimo istinitu životnu priču, tražeći obrasce i gradeći teoriju.

(Gummesson 2002, prema Glaser i Holton, 2004)

LITERATURA:

- Anderson, H. (2003): Myths about “Not-Knowing”, *Family Process*, Vol. 44, No.4
- Anglin, J. (2002): *Pain, Normality and Struggle for Congruence: Reinterpreting residential Care for Children and Youth*, Binghamton, NY, Haworth Press
- Anglin (2006): Agonija i ekstaza: stvaranje teorije korištenjem kvalitativnih metoda u društvenim znanostima, <http://www.erf-conference.org/cro/plenarni.htm>
- Boeije, H. (2002): A Purposeful Approach to the Constant Comparative Method in the Analysis of Qualitative Interviews, *Quality and Quantity*, 36, 391-409
- Borgatti, S. (2006): Introduction to Grounded Theory, <http://www.analytictech.com/mb870/introtoGT.htm>
- Boychuck, J.E. , Morgan, D. (2004): Grounded Theory: the Reflections on the Emergence vs. Forcing Debate, *Journal of Advanced Nursing*, Vol.48, Issue 8, 605-612
- Burck, C. (2005): Comparing qualitative research methodologies for systemic reserach: the use of grounded theory, discourse analysis and narrative analysis, *Juornal for Family Therapy*, 27, 237-262
- Cajvert, L. (2006): Edukacija na projektu “Supervizija udomitelja”, *UISP, Istarske toplice 2006*.
- Calloway, L.J., Knapp, C.A. (1995). Using Grounded Theory to Interpret Interviews, <http://csis.pace.edu/knapp/AIS95.html>
- Chicchi, F. (2000): Grounded Theory and the Biographical Approach: an Attempt at an Integrated Heuristic Strategy, *International Review of Socilogy*, Vol 10, No.1
- Cisneros-Puebla, C.A.(2004): “To Learn to Think Conceptually” conversation with Juliet Corbin, *Forum: Qualitative Social Research*, Vol. 5., No. 3, Art 32
- Cole, C.L. (2005): Review: Paul ten Have, P. (2004): Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology , *Forum: Qualitative Social Research*, Vol.6, No3, Art. 12
- Conan Doyle, A. (1988): *Pustolovine Sherlocka Holmesa*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Corbin, J, Strauss, A. (1990): Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluation Criteria, *Qualitative Sociology*, Vol. 13, Num. 10
- Dick, B. (2005): Grounded Theory: a thumbnail sketch, *Resource papers in action research*; www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/grounded.html
- Glasser, B. G. (2002a): Constructivist Grounded Theory?; *Forum: Qualitative Social Research*, Vol3, No. 3
- Glasser, B. G. (2002b): Conceptualization: On Theory and Theorizing Using Grounded Theory, *International Journal of Qualitative Methods*, 1 (2). Article 3. Retrieved DATE from <http://www.ualberta.ca/~ijqm/>
- Glasser, B. G., Holton, J. (2004): Remodeling Grounded Theory, *The Grounded Theory Review*, Vol 4, No 1
- Haig, B.D. (1995?): Grounded Theory as a Scientific Method, <http://www.ed.uiuc.edu>
- Halmi, A. (1996): *Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima*; Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
- Henwood, K, Pidgeon, N. (1994): Beyond the Qualitative Paradigm: A Framework for Introducing Diversity within Qualitative Psychology, *Journal of Community&Applied Social Psychology*, Vol. 4, 225-238
- http://en.wikipedia.org/wiki/Grounded_theory
- <http://bowland-files.lancs.ac.uk/staff/greg/QualRes/NotesonGroundedTheory.htm> (Myers, G. (2003))
- <http://www.taosinstitute.net/manuscripts/ListeningHearing.doc>: Harlene Andreson writing: Listening, Hearing and Speaking: Thoughts on the Relationship to Dialogue

- http://faculty.babson.edu/krollag/org_site/craft_articles/glaser_strauss.html; Glaser, Barney G & Strauss, Anselm L., 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Chicago, Aldine Publishing Company
- Knight, S., Nunkoosing, K., vrij, A., Cherryman, J. (2003): Using Grounded Theory to Examine People's Attitudes Toward How Animals are Used, *Society & Animals*, 11:4, Koninklijke Brill NV, Leiden
- Lobatto, W. (2002): Talking to Children about Family Therapy: a qualitative research study, *Juornal for Family Therapy*, 24, 330-343
- Malekoff, A. (1997): *Group Work with Adolescents: Principles and Practice*, Guilford Press, New York, London
- Mason, J. (1996): *Qualitative researching*, Sage publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Mesec, B. (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnme delu*, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
- Milas, G. (2005): *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Naklada Slapa, Jastrebarsko.
- Novak, T. I Koller-Trbović, N. (2005): *Kvalitativna metodologija i kvalitativna analiza (u): Koller-Trbović i Žižak (ur.): Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup; Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu*
- Pandit, N.R. (1996): *The Creation of Theory: A Recent Application of the Grounded Theory Method*, *The Qualitative Report*, Vol.2, Number 4, <http://www.nova.edu/sss/QR/QR2-4/pandit.html>
- Piantanida, M., Tananis, C.A., Grubs, R.E. (2004): *Generating grounded Theory of/for educational Practice: the Juorney of Three Epistemorphs*, *International Journal of Qualitative Studies in education*, Vol. 17, No. 3
- Sagadin, J. (1991): *Kvalitativno empirično pedagoško raizskovanje*, *Sodobna pedagogika*, 7-8, 343-355., *Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije*, Ljubljana
- Smith-Sebasto, N.J., Walker, L. (2005): *Toward a Grunded Theory for Residential Environmental Education: A Case Study of the New Jersey School of Conversation*, *Reports& Research*, Vol 37, No1
- Steinberg, D.M. (2004): *The social work student's research handbook*, Poglavlje 18.: *Qualitative data analysis: Making Sense of Words (How many pages to Look at?)*, <http://0-www.haworthpress.com.innopac.lib.bcit.ca/store/SampleText/5026.pdf>
- Urbanc, K. (2006): *Izazovi socijalnog rada s pojedincem*, *Alinea*, Zagreb.
- Wells, K. (1995): *The Strategy of Grounded Theory: Possibilities and Problems*, *Social Work Research*, Vol. 19, Issue 1 (MasterFILE Premier)
- Wengraf, T. (2001): *Qualitative Research Interviewing*, Sage publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Žižak, A. (2005): *Konzultacije na projektu "Socijalnopedagoška dijagnoza"*, Zagreb

ALICE IN WONDERLAND- QUALITATIVE METHODOLOGY AND GROUNDED THEORY METHOD

This paper discusses grounded theory method by Glaser and Strauss as one of the method in qualitative approach. Method is presented through its development and in relation to its main principles and key elements: constant comparative method, theoretical sampling and coding. Constant comparative method and theoretical sampling is connected through circular process of comparison and reflection of old and new material in research. In this way process of data analysis gives direction for gathering new data. Furthermore, paper presents three types of coding common for grounded theory method: open, axial and relational coding. Paper also discuss two approaches in development of grounded theory method: glaserian and straussian approach. The main difference between those two approaches is: does the researcher use defined paradigm of research or does the researcher enter the field of research without idea/ hypothesis about the phenomenon of research and “wait” the theory to emerge. At the end of the paper several problems and dilemmas related to grounded theory method are presented: insecurity about emergence of theory, time consuming nature of this method, question of reviewing and evaluation of theory and research and objectivity of researcher.

Key words: grounded theory method, qualitative methodology, constant comparative method, theoretical sampling, coding